

Przemysław Szustakiewicz

Ideologia Polskiego Stronnictwa Ludowego na początku XXI wieku

SŁOWA KLUCZOWE:

*ideologia, program partii, neoagraryzm,
Polskie Stronnictwo Ludowe*

STUDIA I ANALIZY

Wprowadzenie

Polskie Stronnictwo Ludowe jest ugrupowaniem politycznym, które na polskiej scenie politycznej jest swego rodzaju fenomenem. PSL jest bowiem jedyną partią polityczną, która wykazuje ciągłość historyczną od roku 1895. Tradycja i odwoływanie się do przeszłości ma zresztą dziś duży wpływ na współczesne funkcjonowanie Stronnictwa i są szczególnie pielęgnowane. Tak więc kiedy inne partie polityczne istnieją zaledwie od kilku lat (Platforma Obywatelska, Prawo i Sprawiedliwość) albo starają się odciąć od swojej przeszłości (Sojusz Lewicy Demokratycznej), ludowcy staranie pielęgnowają swoją przeszłość. Święto Ludowe obchodzone wraz z Zielonymi Świątkami, Dzień Czynu Chłopskiego obchodzony 15 sierpnia, dożynki i wreszcie. „Zaduszki Witosowe” mające miejsce w dniu śmierci Wincentego Witosa, należą do corocznego kalendarza uroczystości, w których obowiązkowo uczestniczą politycy, członkowie i sympatycy PSL.

Bogata przeszłość Polskiego Stronnictwa Ludowego nie oznacza, że we współczesnej Polsce partia ta żyje jedynie tym, co wydarzyło się w jej historii. PSL powstałe na kongresie zjednoczeniowym w dniu 5 maja 1990 r. w Warszawie, z połączenia Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, tzw. PSL mikołajczykowskiego i innych środowisk ludowych, w ostatnich

dwudziestu latach było ważnym czynnikiem kształtującym życie polityczne w kraju. Poprzednik PSL, Zjednoczone Stronnictwo Ludowe, pod przewodnictwem ówczesnego Prezesa Romana Malinowskiego, wspólnie z OKP i Stronnictwem Demokratycznym utworzyło w 1989 r. pierwszy niekomunistyczny rząd w Europie Wschodniej. Ludowcy uczestniczyli w trzech rządach w latach 1993–1997 w koalicji z SLD, w latach 2001–2003 także w koalicji z SLD i obecnie od roku 2007 w koalicji z PO. Obecny Prezes PSL Waldemar Pawlak, jako jedyny polski polityk po roku 1989, był dwukrotnie premierem (w roku 1993 przez 33 dni po upadku rządu Jana Olszewskiego i w latach 1993–1995). PSL zwycięsko wyszło z kilku kryzysów i wyeliminowało z życia politycznego ugrupowania, które chciały zająć jego miejsce i pozycję na scenie politycznej. W latach dziewięćdziesiątych było to PSL-Porozumienie Ludowe Gabriela Janowskiego i Stronnictwo Konserwatywno-Ludowe Artura Balazsa. Natomiast po roku 2000 Samoobrona Andrzeja Leppera.

Stronnictwo jest, jeśli chodzi o liczbę działaczy, największą polską partią. Ma ono około 140 tysięcy członków. Posiada struktury we wszystkich województwach, w 90% gmin i w około 35% wsi, a także w osiedlach i dzielnicach wielkich aglomeracji. Z Polskim Stronnictwem Ludowym ideowo i programowo utożsamiają się: Związek Młodzieży Wiejskiej, Towarzystwo Uniwersytetów Ludowych i Ludowe Towarzystwo Naukowo-Kulturalne¹. Tak duże struktury sprawiają, że PSL jest niezwykle skuteczne, gdy chodzi o wybory samorządowe. W roku 2002 wyborach samorządowych Stronnictwo odniosło spory sukces (szczególnie w małych gminach i powiatach): na 46 833 mandatów, PSL uzyskało 4986 (10,65%). Z PSL związanych było 275 z 1569 wójtów i 58 z 773 burmistrzów. PSL współzrządziło w wielu sejmikach wojewódzkich – w jednych z SLD, w innych (np. na Mazowszu) z opozycją. Cztery lata później w roku 2006 PSL powtórzyło sukces. Obecnie PSL posiada 4840 radnych. Ten wynik dał ludowcom pierwsze miejsce (radni w skali kraju). PSL ma najwięcej radnych w gminach – 3890, w powiatach – 867, w sejmikach wojewódzkich – 83².

Jednak co ciekawe, tak dobre wyniki Polskiego Stronnictwa Ludowego w wyborach samorządowych nie przekładają się na dobry wynik w skali całego kraju. Największy sukces PSL osiągnęło w wyborach z roku 1993 roku zdobywając 15,4% głosów, 132 mandaty poselskie i 36 senatorskie³.

¹ Dane z http://www.psl.pl/historia/historia_w_latach_1989-2002/

² Dane z http://pl.wikipedia.org/wiki/Polskie_Stronnictwo_Ludowe#Historia_PSL

³ Dane z http://pl.wikipedia.org/wiki/Polskie_Stronnictwo_Ludowe#Historia_PSL

Jednak później PSL nigdy nie przekroczyło dziesięcioprocentowego poparcia elektoratu, a liczba ludowców zasiadających w parlamencie nie przekroczyła 35⁴. Mimo to, z uwagi na dużą zdolność koalicyjną ludowców, odgrywali oni i nadal odgrywają ważną rolę w życiu politycznym kraju, jako cenny koalicjant.

Powstaje zatem pytanie, jaka jest ideologia tego ugrupowania politycznego, czym jest u progu XXI wieku PSL jako formacja ideologiczna, jakie są jej poglądy na stan spraw krajowych i zagranicznych oraz, czym kierują się ludowcy podejmując konkretne decyzje polityczne. Przeciwnicy PSL zarzucają mu „obrotowość”, a więc skłonność do współpracy z każdym, kto gwarantuje dostęp do posad w administracji rządowej lub samorządowej. Być może więc Stronnictwo to partia bezideowa dążąca jedynie do zdobycia wszelkimi sposobami władzy?

Zagadnienie ideologii politycznej

Na wyżej postawione pytanie można odpowiedzieć tylko wówczas, gdy określi się pojęcie „ideologia polityczna”. Nie jest to zadanie łatwe, szczególnie w opisie współczesnej sceny politycznej. Co więcej, dziś mówi się, że właściwie scena polityczna jest bezideowa, a nawet bezprogramowa⁵. Partie polityczne tworzą pewien zlepek programów, które służą li tylko zdobyciu lub utrzymaniu władzy. To zjawisko dostrzegł już L. Kołakowski w latach siedemdziesiątych XX wieku opisując ideologiczny uwiąd partii komunistycznych, które dla utrzymania władzy rezygnowały programowych z elementów marksizmu – leninizmu na rzecz nacjonalizmu⁶. Zjawisko to doskonale jest obecnie widoczne w Chinach, Wietnamie, czy na Kubie.

Jednak z drugiej strony, starcie państw zachodnich z radykalnym islamem, który w swych działaniach kieruje się szczególnym ideologicznym opisem świata opartym na Koranie spowodowało, że na nowo kwestia ideologii stała się przedmiotem rozważań naukowych, jak i politycznych. Tym bardziej, że radykalny islam spowodował, że zachodni myśliciele

⁴ Patrz dane z http://www.pkw.gov.pl/pkw2/index.jsp?place=Menu01&news_cat_id=22&layout=1

⁵ Taki pogląd wyraża np. P. Śpiewak wskazując, że podstawowym problemem obecnej polskiej sceny politycznej jest bezideowość i bezprogramowość, mimo że pomiędzy głównymi partiami politycznymi walka o władzę się zaostrza. Patrz P. Śpiewak, *W osłej ławce*, „Tygodnik Powszechny” z 20.10.2009 r., nr 42 (3145).

⁶ Patrz L. Kołakowski, *Główne nurty marksizmu*, Londyn 1988.

i politycy na nowo musieli określić wartości, którymi się kierują w działalności politycznej. Wydaje się, że także polskie doświadczenia przeczą tezie o „śmierci ideologii”. Szczególnie lata 2005–2007 stanowią tego doskonały przykład. Gorący spór pomiędzy zwolennikami tzw. IV Rzeczypospolitej jak i obrońcami dotychczasowej drogi rozwoju Polski, jest tego doskonałym przykładem. W tym sporze każda ze stron reprezentowała swój opis zastanej rzeczywistości i sposobu jej naprawienia. Nie jest celem tego tekstu opisywanie tego konfliktu, ale wydaje się, że temperatura dyskusji pomiędzy zwolennikami IV Rzeczypospolitej, a ich oponentami oraz charakter użytych w nim argumentów wskazują, że opinia o „śmierci ideologii” jest co najmniej przedwczesna, bowiem „życie społeczne nie potwierdza tych poglądów. Właściwiej byłoby mówić o zamieraniu niektórych ideologii, ich transformacji, rodzeniu się nowych”⁷.

Pojęcie ideologii wydaje się być przez współczesne nauki politologiczne dość określone. Zdaniem A. Heywooda ideologia to „mniej lub bardziej spójny zbiór idei, stanowiący podstawę zorganizowanej działalności politycznej bez względu na to czy zmierza do zachowania, czy przekształcenia, czy obalenia istniejącego systemu sprawowania władzy. Zakres wszystkich ideologii (a) dokonuje obraz istniejącego porządku zazwyczaj w formie obrazu świata, (b) konstruuje model pożądanej przyszłości wizją dobrobytu społeczeństwa, a także (c) wyjaśnia w jaki sposób zmiana polityczna może się dokonać, czyli jak przejść z (a) do (b)”⁸. Ideologia jest więc swego rodzaju opisem rzeczywistego stanu rzeczy wraz z pewną wizją pożądanej, bardziej sprawiedliwej przyszłości oraz opisem środków, które zmierzają do tego celu. Ideologia jest więc wyrazem przekonania, że „stan rzeczy można zmienić, jest ona w zasadzie planem naprawy społeczeństwa”⁹. Można zatem przyjąć, że u podstaw każdej ideologii leży optymistyczne przekonanie, że procesami społecznymi można sterować w taki sposób, aby konstruować lepszą rzeczywistość społeczną. Cechą ideologii jest to, że jest to „względnie usystematyzowany zbiór poglądów, którego cechą wyróżniającą jest funkcjonalny związek z interesami i dążeniami grupy społecznej”¹⁰. Ideologia polityczna jest zatem pewnym zbiorem poglądów, na który składają się trzy elementy:

⁷ E. Olszewski [w:] M. Chmaj, W. Sokół (red.), *Mała encyklopedia wiedzy politycznej*, Toruń 2001, s. 104.

⁸ A. Hewood, *Ideologie polityczne. Wprowadzenie*, Warszawa 2007, s. 253.

⁹ M.G. Roskin, R.L. Cord, J.A. Medeiros, W.S. Jones, *Wprowadzenie do nauk politycznych*, Poznań 2001.

¹⁰ J.J. Wiatr, *Socjologia polityki*, Warszawa 1999, s. 196–197.

- interpretacja otaczającej rzeczywistości, ze szczególnym wskazaniem jej wad,
- przedstawianie właściwego modelu funkcjonowania państwa i społeczeństwa,
- wykazanie sposobu wyeliminowania wad obecnej rzeczywistości tak, aby stworzyć właściwy model życia społecznego i działalności państwa.

Te trzy elementy razem są podstawą działań każdej partii politycznej.

Ideologia, jako swego rodzaju opis stanu rzeczy i pożądanego stanu rzeczywistości, jest swego rodzaju podstawą odróżnienia się od innych ugrupowań politycznych. Ideologia jest więc także elementem, który określa tożsamość ugrupowania politycznego, a przez to cementuje jedność partii. Ideologia w partii politycznej służy zatem zarówno zaprezentowaniu się na zewnątrz, dotarciu do potencjalnych zwolenników, a w państwach demokratycznych – zdobyciu głosów w wyborach, jak i ma służyć temu, aby zgromadzić wokół jednego celu ludzi myślących podobnie, reprezentujących podobne interesy i wspólnie dążących do zmian politycznych.

Polskie Stronnictwo Ludowe przedstawia się jako „partia ogólnonarodowa, o charakterze centrowym, opierająca się na wartościach ludowych, narodowych i chrześcijańskich, rozwijająca ideologię agraryzmu”¹¹. W deklaracji ideowej PSL przyjętej na II Kongresie w roku 1989 r. przyjęto jako podstawę ideową PSL neoagrarium. PSL zatem odwołuje się tutaj do agraryzmu jako bazy swoich poglądów ideowych. Agraryzm to ideologia ruchów chłopskich powstała na przełomie XIX i XX wieku. Jest ona oparta na „zasadzie solidaryzmu klasowego i separatyzmu chłopów postulująca konieczność ewolucyjnej drogi przebudowy społecznej na zasadach demokracji gospodarczej, ze szczególnym uwzględnieniem interesów rolnictwa i pod politycznym kierownictwem warstwy chłopskiej. Była to koncepcja trzeciej drogi rozwoju społecznego zmierzająca do stworzenia ustroju państwowego pomiędzy kapitalizmem i socjalizmem”¹². Ta ideologia stała się bazą ideową polskiego ruchu ludowego w okresie międzywojennym. Agraryzm był przede wszystkim związany z ideą przywiązania do ziemi i określenia podmiotowości człowieka, który miał być podmiotem działania państwa pojmowanego jako aktywny organizator życia społeczno-gospodarczego w kierunku, który miał eliminować niedostatki kapitalizmu i niebezpieczeństwa, jakie powodował komunizm. Przywiązanie do ziemi i związane z tym naturalny związek człowieka z przyrodą sprawił, że partie chłopskie były pierwszymi ugru-

¹¹ http://www.psl.pl/historia/historia_w_latach_1989-2002/

¹² R. Tokarczyk, *Współczesne doktryny polityczne*, Zakamycze 2006, s. 238–239.

powaniami, które zwracały uwagę na negatywne skutki, jakie rodzi zanieczyszczenie środowiska. Te poglądy sprawiły, iż skandynawskie partie chłopskie wspólnie z partiami socjaldemokratycznymi stworzyły w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych XX wieku skandynawski model państwa opiekuńczego, będący dla wielu ruchów politycznych wzorem idealnego rozwiązań społeczno-gospodarczych¹³.

Nawiązanie do agraryzmu na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku w programie PSL było rzeczą naturalną. Po upadku państwa realnego socjalizmu poszukiwano podstawy ideowej, która odróżniałaby ruch ludowy od innych tworzących się ugrupowań politycznych. Jednocześnie mocne zaakcentowanie powrotu do tradycyjnej ideologii ruchu ludowego miało pozbawić argumentów konkurentów politycznych PSL, chcących przejąć głosy tradycyjnego elektoratu partii chłopskiej.

Od tego czasu PSL, podobnie jak jego otoczenie społeczne i gospodarcze, bardzo się zmieniło. Na początku XXI wieku w Polsce zmniejszyła się ilość ludności trudniącej się zawodowo rolnictwem. PSL wygrywa wybory samorządowe, a ludowcy stanowią najliczniejszą grupę osób pełniących funkcje w samorządzie terytorialnym. Przeglądając zawody i wykształcenie kierownictwa PSL wskazać należy, że coraz mniej jest wśród nich rolników, a osoby mające wykształcenie rolnicze nie są rolnikami lub posiadane przez nich gospodarstwa rolne nie stanowią głównego źródła dochodu¹⁴. Od 1989 r. zmieniła się Polska oraz samo Polskie Stronnictwo Ludowe, jaka jest zatem ideologia współczesnego PSL?

Ideologia PSL

Analizując dokumenty programowe Polskiego Stronnictwa Ludowego należy wskazać, że nadal znajduje się w nich odwołanie do agraryzmu jako podstawowej bazy ideologicznej partii. W dokumencie programowym uchwalonym na VII Kongresie PSL w marcu 2000 r. stwierdzono, że „ruch ludowy przez blisko 100 lat rozwija się w kręgu myśli agrarystycz-

¹³ Patrz T. Judt, *Powojnie*, Poznań 2008, s. 431–433.

¹⁴ Np. W. Pawlak ma wykształcenie politechniczne, J. Zych i J. Bury – prawnicze, A. Grzyb ma wykształcenie rolnicze i ekonomiczne, przed wybraniem na posła był starostą. Wykształcenie rolnicze ma także J. Kalinowski, ale zanim został posłem, był wójtem. Jolanta Fedak ma wykształcenie politologiczne, J. Piechociński ekonomiczne, a S. Żelichowski – leśnicze. Znany polityk PSL, członek KRRiTV, M. Strąk jest polonistą, a były Prezes TVP R. Miazek jest doktorem nauk ekonomicznych. Marszałek Województwa Mazowieckiego, były Marszałek Senatu, A. Struzik jest lekarzem.

nej. Centralne usytuowanie chłopów i wsi, produkcji rolnej przenikało naszą myśl programową. W latach międzywojennych obrona ziemi oznaczała uobywatelnienie, w latach zaborów i okupacji niemieckiej walkę o niepodległość i suwerenność, w latach komunistycznych sprzeciw wobec oderwanej od rzeczywistości i potrzeb narodu kolektywizacji. Od kilku lat żyjemy w nowym ustroju polityczno-gospodarczym, który bliski jest wzorom istniejącym w Europie Zachodniej. Niestety polityka rolna rządu odmawiająca ingerencji państwa w procesy wytwarzania i sprzedaży żywności daleko odbiega do europejskiego modelu rolnictwa¹⁵. Treść tego dokumentu wskazuje, że agraryzm, jako ideologia chłopska, ulegał w ciągu ponad stu lat działania ruchu ludowego na ziemiach polskich ciągłym przemianom. Inaczej był on postrzegany w latach międzywojennych, a inaczej zaraz po wojnie. Agraryzm był więc ideologią żywą, dostosowującą się do zmieniającej się sytuacji społeczno-gospodarczej kraju. Ideologia PSL nie jest więc zbiorem raz zamkniętych reguł, czy ocen, ale zmienia się tak jak zmienia się Polska. Zawsze jednak u podstaw ideologii PSL leży odniesienie się do problemów rolnictwa, jako podstawy gospodarki narodowej, ale jak zauważono w dokumencie *Polskie Stronnictwo Ludowe wobec problemów i wyzwań dla Polski* (uchwalonym na X Kongresie PSL) – „na wsi mieszka 40% obywateli naszego kraju, co piąty pracujący zawodowo to rolnik. Jednakże liczba producentów rolnych systematycznie spada. Ocenia się, że po 2015 r. rolnictwem będzie się zajmować mniej niż 15% ludności zawodowo czynnej”¹⁶. Ludowcy dostrzegają zatem, że agraryzm, jako sama w sobie ideologia odnosząca się jedynie do chłopów, których liczba regularnie spada, nie jest już myślą, która może przynieść sukces wyborczy. Baza wyborcza takiej partii po prostu się ogranicza. Stąd szukanie nowych rozwiązań. Już wcześniej, w latach dziewięćdziesiątych, były próby przekształcenia PSL w partię ogólnonarodową. Sukces wyborczy w roku 1993 r. sprawił, że zaczęto myśleć o przekształceniu Stronnictwa z partii chłopskiej w partię o charakterze ludowo-chrześcijańskim, czy chrześcijańsko-demokratycznym. W tym czasie z list PSL do parlamentu dostał się działacz katolicki, blisko związany z prymasem Józefem Glempem, Andrzej Micewski, który był gorącym zwolennikiem takiego przekształcenia PSL. Działania te nie powiodły się, a Micewski wystąpił z klubu parlamentarnego PSL. Podobną próbę podjął Janusz Wojciechowski – Prezes PSL w latach 2004–2005,

¹⁵ Dokumenty Programowe VII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego, Warszawa 24–25 marca 2000 r., s. 6.

¹⁶ *X kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty*, Warszawa 2008, s. 26.

który wspólnie z ZChN Jerzego Kropiwnickiego i partią „Centrum” Zbigniewa Religi chciał utworzyć komitet wyborczy „Zgoda”, mający być załącznikiem nowego ugrupowania o charakterze ludowo-chrześcijańskim, ale i ta próba nie udała się, a w konsekwencji tego J. Wojciechowski opuścił szeregi Polskiego Stronnictwa Ludowego.

Jednak te nieudane próby nie oznaczają, iż Stronnictwo nie poszukuje ideologicznych dróg poszerzenia swojej bazy wyborczej. Już w 2000 r. w programie wyborczym wskazywano, że „Polskie Stronnictwo Ludowe, któremu najbliższe są sprawy środowiska wiejskiego, ma świadomość, że rozwiązanie wielu nabrzmiałych problemów tego środowiska może nastąpić tylko w wyniku poprawy całego stanu gospodarki. Dlatego potrzebny jest skuteczny program przyspieszonego rozwoju gospodarczego i sprawiedliwego podziału jego rezultatów”¹⁷. Ludowcy już zaczynają dostrzegać problem zmieniającej się bazy społecznej partii. Partia zaczyna zatem mówić o rozwiązywaniu nie tylko problemów chłopów, ale i wszystkich mieszkańców wsi. Co więcej, w dokumencie programowym *Nasze spojrzenie w przyszłość* podniesiono, że „wieś jest tą przestrzenią, która może zatrzymać stosunkowo dużo ludzi oferując im nowe miejsca pracy, zwłaszcza w otoczeniu rolnictwa. To w interesie Polski państwo powinno pomóc wielu grupom społeczeństwa znaleźć nowe zatrudnienia na obszarach wiejskich. Ogólnonarodowy charakter PSL wynika również z tego, że nasza misja jest związana z budową nowoczesnego kształtu wsi, rolnictwa i jego otoczenia ściśle powiązanego z gospodarką”¹⁸. Stronnictwo przestaje zatem być partią chłopską, a zaczyna być partią wiejską, która zaczyna ewoluować w stronę, jak to kilkakrotnie określał to jeden z liderów PSL J. Piechociński, ”ludzi żyjących za wielkim miastem”¹⁹. Ta zmiana powoduje, że już w tym okresie politolodzy wskazywali, że „ideologią PSL jest współczesna wersja agraryzmu uzupełniona o wartości chrześcijańskie i społeczną naukę Kościoła”²⁰. Stronnictwo rozpoczyna więc ewolucję w stronę partii ogólnonarodowej.

Bazą ideową dla nowej roli PSL jest neoagraryzm, „który przewartościowuje historyczny dorobek myśli agrarystycznej, zgodnie z osiągnięciami współczesnej nauki oraz doświadczeniami ostatnich dziesięcioleci w życiu gospodarczym i społecznym państw i społeczeństw, a ponadto

¹⁷ *Czas na zmiany. Ocena polityki rządu AWS – UW*, Warszawa, marzec 2000, s. 6.

¹⁸ VII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty Programowe, Warszawa 24–25 marca 2000 r., s. 7.

¹⁹ <http://piehocinski.blog.onet.p>

²⁰ W. Sokół [w:] M. Chmaj, W. Sokół, M. Zmigrodzki, *Teoria partii politycznych*, Lublin 2001, s. 223.

potrzebą tworzenia racjonalnego, efektywnego systemu gospodarczego, społecznego i politycznego państwa polskiego. Neoagrarium – zaznaczyliśmy – uwzględnia potrzebę dostosowania form życia społeczno-gospodarczego do wymogów rewolucji naukowo technicznej”²¹. Agrarium zmienia się pod wpływem doświadczeń z ostatnich lat. Dynamika rozwoju społecznego i gospodarczego Polski powoduje, że nie można reprezentować interesów cały czas zmniejszającej się bazy społecznej, jaką są chłopi, bowiem w takim wypadku PSL stałoby się swego rodzaju związkiem zawodowym rolników, tym różniącym się od innych związków zawodowych, że posiadającym reprezentację w parlamencie. Neoagrarium ma przystosować idee agrarystyczne do współczesnej Polski. Jest on ideologią, w której „jest uwzględniona potrzeba przewartościowania roli warstwy chłopskiej i dostosowania form życia społeczno-gospodarczego do wymogów rewolucji naukowo-technicznej. Neoagrarium nawiązuje do nauki społecznej Kościoła i postuluje zasadę pomocniczości, prymat pracy przed kapitałem, odrzucenie monetaryzmu i neoliberalizmu oraz dążenie do systemu regulowanej gospodarki wolnorynkowej”²². Jednocześnie z ideologii agrarystycznej przetrwała idea gospodarowania. Rolnik był gospodarzem. Teraz rolników jest znacznie mniej, zmieniła się też ich sytuacja, ale gospodarzy szeroko rozumianych jest nadal bardzo dużo. Są to drobni przedsiębiorcy, których liczba na wsi i w małych miasteczkach ciągle rośnie, dyrektorzy szkół, małych ZOZ-ów i innych placówek użyteczności publicznej i wreszcie samorządowcy, których gospodarstwem jest gmina, powiat czy województwo. Gospodarowanie to dbałość o powierzony majątek, pomnażanie go w taki sposób, aby przekazać go w jak najlepszym stanie następcom. W 1993 r. PSL wygrało wybory pod hasłem „Polsce potrzebny jest dobry gospodarz” oraz „Żywią, bronią, gospodarują”. To „gospodarują” wymyślił Waldemar Pawlak i to hasło jest ciągle obecne w dokumentach programowych PSL, choć niestety zbyt mało widoczne w publicznych wypowiedziach liderów partii.

Ruch ludowy stając przed dylematem: jak zjeść ciastko (czyli utrzymać duże, tradycyjne poparcie na wsi) i mieć ciastko (czyli stać się partią ogólnonarodową) wybiera neoagrarium jako bazę ideologiczną takiego działania. Stronnictwo rezygnuje więc z poszerzenia poparcia społecznego poprzez odrzucenie swojej tradycyjnej ideologii. Ludowcy wybierają

²¹ *Deklaracja Ideowa PSL przyjęta na IX Nadzwyczajnym Kongresie*, opublikowana na http://www.psl.org.pl/upload/pdf/dokumenty/deklaracja_ideowa_1_.pdf

²² J.M. Jackowski, *Sojusz dla Polski*, „Nasz Dziennik” 17–18 listopada 2007, nr 269 (2982). Tekst opublikowany na <http://www.naszdziennik.pl/print.php?dat=20071117&id=my21.txt&typ=my>

wariant, w którym podstawą ich politycznych działań będzie ideologia, która towarzyszyła im przez ponad 100 lat funkcjonowania, ale dostosowana do wyzwania współczesnej Polski.

Neoagraryzm, jako ideologia Polskiego Stronnictwa Ludowego na początku XXI wieku wskazuje na liberalizm oraz tendencje autorytarne, jako swoich ideowych przeciwników. Ludowcy wskazywali w roku 2000, że „w imię ślepego liberalizmu – doktrynie eliminacji państwa z jakiegokolwiek wpływu na kształtowanie struktur gospodarczych, biernie przygląda się przejmowaniu coraz większych segmentów naszego rynku przez podmioty zagraniczne i eliminowaniu z niego firm rodzimych, dla których w dodatku tworzy się gorsze warunki ekonomiczne do działalności gospodarczej. A problemy socjalne, wynikające z ograniczania krajowej wytwórczości i rosnącego z tego powodu bezrobocia, pozostawia się społeczeństwu”²³. Liberalizm jest tu więc pojmowany jako ideologia, w której państwo biernie przygląda się walce na rynku zagranicznych, potężnych koncernów z polskimi przedsiębiorstwami, które jako słabsze, pozbawione wsparcia państwa, upadają. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest wysoka stopa bezrobocia, które rodzi szereg niekorzystnych zjawisk społecznych. Ten przeciwnik jest winien dysproporcjom społecznym i braku perspektyw dla młodego pokolenia, które w poszukiwaniu pracy musi emigrować, a także powoduje osłabienie roli międzynarodowej Polski, poddanej niekontrolowanej grze prowadzonej przez globalne korporacje.

Liberalizm, jako główny przeciwnik ideowy Polskiego Stronnictwa Ludowego, przestaje się pojawiać w dokumentach programowych IX i X Kongresu PSL. Niewątpliwie wiąże się to z trzema przesłankami:

- antyliberalizm pojawił się jako przewodnie hasło dwóch przeciwników Stronnictwa: PiS i Samoobrony. Ludowcy nie mogli w tym zakresie konkurować z tymi ugrupowaniami. Ich hasła były głośniejsze, a nadto taka konkurencja mogłaby wpędzić PSL w ślepy zaulek populizmu, którego Stronnictwo starało się unikać,
- od chwili przejścia władzy przez koalicję: PiS, LPR i Samoobrona, ludowcy zaczęli współpracować z Platformą Obywatelską – partią, która swój etos opierała na ideach liberalnych i konserwatywnych, trudno więc było głosić hasła atakujące przewidywanego przyszłego koalicjanta,
- ze sceny politycznej zesza Unia Wolności – ugrupowanie, którego lider Leszek Balcerowicz był odpowiedzialny za liberalne – i zdaniem

²³ *Czas na zmiany. Ocena polityki rządu AWS – UW*, Warszawa marzec 2000, s. 5.

PSL nieudane – reformy gospodarcze. Nadto partia ta reprezentowała, widoczną jeszcze w wielu dzisiejszych publikacjach i wypowiedziach byłych liderów UW (np. wypowiedź W. Frasyniuka nt. chłopów, którzy rzekomo grabili wysiedlaną po powstaniu w 1944 r. ludność z Warszawy), inteligencją postszlachecką pogardę dla wsi i rolników. Przestał więc istnieć swego rodzaju liberalny punkt odniesienia dla PSL.

Liberalizm nie pojawia się więc wprost jako przeciwnik ideowy, jednak Polskie Stronnictwo Ludowe jest nadal krytyczne wobec takich zjawisk, jak niekontrolowana prywatyzacja, czy brak interwencji państwa w gospodarkę. Liberalizm nie pojawia się wprost w dokumentach, ale jak zauważa W. Pawlak „w XX wieku były zmagania dwóch ideologii, z których jedna mówiła równość ponad wszystko, a druga wolność ponad wszystko, widać, że zabrakło nam braterstwa. Tymczasem wspólnotowość i współpraca są ludziom potrzebne, zwłaszcza w czasie kryzysu. Wielkie korporacje cieszą się, gdy mogą na nas zarobić, natomiast jak są kłopoty, to zostawiają nas samych sobie”²⁴. Nadal więc ludowcy dostrzegają wady ideologii liberalnej promującej na rynku podmioty silne, ale w życiu społecznym pozostawiające jednostki samym sobie.

Liberalizm, jako przeciwnik ideowy Stronnictwa, zszedł na dalszy plan wtedy, gdy w połowie lat dwutysięcznych pojawił się nowy ideologiczny oponent. Tym nowym wrogiem okazał się autorytaryzm, czy może raczej tendencje autorytarne, które zaistniały przy próbie realizacji przez ugrupowanie Prawo i Sprawiedliwość projektu politycznego nazywanego IV Rzeczpospolitą. Dla PSL, które dość aktywnie uczestniczyło w budowaniu struktur państwowych po 1989 r., negocjowanie dotychczasowych osiągnięć państwa było nie do przyjęcia. Oznaczałoby to zakwestionowanie dotychczasowej polityki partii, w tym także jej niewątpliwych osiągnięć, co więcej, niektóre poczynania PiS i jego populistycznych sojuszników rodziły wśród ludowców obawy, że wraca pomysł na budowę państwa na wzór autorytarnej władzy z lat trzydziestych XX wieku. Należy tutaj przypomnieć, że Polskie Stronnictwo Ludowe, jako właściwie jedyne ugrupowanie w kraju, zachowało swego rodzaju instytucjonalną pamięć o tym, w jaki sposób sanacja potraktowała ruch ludowy i jego przywódców w okresie po zamachu majowym. Pamięć ta jest bardzo żywa. Wynika to stąd, że w ruchu ludowym działalność polityczna jest bardzo często kultywowana w następnych pokoleniach. Bardzo częste

²⁴ *Życie brać takim jakie jest*, wywiad E. Rosolaka z W. Pawlakiem, opublikowany w „Trybunie” nr 232 (5957), 3–4 X 2009 r.

są przypadki, że w jednym kole PSL razem działają dziadek, jego syn i jego wnuczek. Większość liderów dzisiejszego Stronnictwa ma, od co najmniej od jednego pokolenia, związki rodzinne z ruchem ludowym²⁵. Ta tradycja jest często niezrozumiała dla polityków liberalnych, których biografie powstawały często w opozycji do wyborów ideowych rodziców. Ten bagaż doświadczeń sprawił, że Polskie Stronnictwo Ludowe od roku 2006 mocno przeciwstawiało się tendencjom, które w jego przekonaniu łamały konstytucyjną zasadę równowagi władz, w tym przede wszystkim ograniczały kompetencje władzy sądowniczej i centralizowały decyzje kosztem uprawnień samorządu terytorialnego²⁶. Tendencje autorytarne są doskonale znane ludowcom i nie chcieli oni powrotu do praktyk i atmosfery lat trzydziestych XX wieku. Dał temu wyraz dwukrotnie Waldemar Pawlak: raz podczas niezwykle dramatycznego i osobistego wystąpienia podczas pogrzebu Barbary Blidy w dniu 30 kwietnia 2007 r. mówiąc, że „zastanawiamy się, czy dobre, przyzwoite życie, dobre uczynki solidnego człowieka, może przekreślić jedno oskarżenie osoby w stanie podejrzenia, czy może jeden donos. Zadajemy sobie pytanie, czy z historii dwudziestego wieku warto wyciągnąć wnioski, bo przecież bywały systemy (...), gdzie kryminalni pilnowali polityków myślących inaczej”²⁷ oraz jeszcze w roku 2008 na X Kongresie PSL, kiedy to stwierdził, iż „90 lat temu Polska odzyskała niepodległość, po 123 latach niewoli. Zastanówmy się jak duża siła ducha musiała być w tych ludziach, którzy urodzili się przecież w niewoli, nie znali, co to wolny kraj, a potrafili z trzech zaborów w krótkim czasie wywalczyć niepodległość Polski i Europy. Wtedy w 1920 r. na czele rządu stał Wincenty Witos. I wtedy nie zawiódł, nie zwątpił, nie wycofał się. Nie wykorzystał też słabości swoich konkurentów politycznych. Dzisiaj, po ostatnich latach, kiedy przeżyliśmy zachłyśnięcie się, że w tej polityce, wszystko twardą ręką, wszystko pod sznurek i za twarz, to może lepiej zrozumiemy, jakie były różnice między Witosem i Piłsudskim. Może lepiej też potrafi my poprowadzić naszą historię”²⁸. Pokazując różnicę w myśleniu o Polsce pomiędzy Wincentym Witosem a Józefem Piłsudskim, którego postać i zasady działania wpisali na sztandary ideowi przeciwnicy PSL z PiS, Prezes Polskiego Stronnictwa

²⁵ Np. ojciec byłego Prezesa PSL J. Wojciechowskiego był przed wojną aktywnym działaczem ZMW „Wici”, a po wojnie działaczem ZSL.

²⁶ Por. *Stawiamy na normalność. Tezy programowe Polskiego Stronnictwa Ludowego*, część 1: „Ustrój wewnętrzny państwa”, Warszawa 15 kwietnia 2007 r.

²⁷ Cytat za http://pl.wikinews.org/wiki/Pogrzeb_Barbary_Blidy

²⁸ *Razem będziemy zwyciężać*, wystąpienie W. Pawlaka na X Kongresie PSL opublikowane w *X Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty*, Warszawa 2008, s. 9.

Ludowego chciał uwypuklić współczesne różnice pomiędzy zwolennikami autorytarnych rozwiązań, a ruchem ludowym przywiązanym do demokratycznej formy rządów, trójpodziału władz, a przede wszystkim wysokiej pozycji parlamentu, jako miejsca, gdzie demokratycznie wybrani przedstawiciele społeczeństwa decydują o losach kraju. PSL zdecydowanie nie jest partią, która „chce pociąć cugle demokracji”.

Ideologicznie widać, iż Stronnictwo nie chce państwa liberalnego, gdzie człowiek jest podporządkowany grze rynkowej, w Polsce często kojarzonej z prymitywnym socjaldarwinizmem oraz nie chce także państwa autorytarnego, w którym interesy ludzi są niejako podporządkowane woli instytucji państwowych. Zdaniem ludowców, te dwa modele organizacji życia państwowego nie sprawiają, że Polacy będą żyć bezpiecznie i szczęśliwie.

Neoagraryzm chce, aby człowiek był podmiotem działań, a nie ich przedmiotem, jak bowiem zapisano w deklaracji ideowej Stronnictwa przyjętej na IX Kongresie w roku 2008: „na współczesną treść ideologii ruchu ludowego składają się następujące główne twierdzenia i zasady:

- nadrzędnym celem wszystkich zasad organizujących życie wspólnoty narodu w formie państwowej jest zachowanie podmiotowości oraz godności i dobra każdego człowieka, każdego obywatela;
- człowiek, mając zapewnione dobra podstawowe w postaci wolności i godności, podstawowe warunki do życia i szanse rozwoju, staje się zdolny do twórczej aktywności na rzecz dobra swojego, swojej rodziny i całej wspólnoty narodu;
- wspólnotowy charakter życia narodu, w którym władze państwowe, na gruncie sprawiedliwego ładu społecznego, dbają o żywotne potrzeby każdego obywatela, wszystkich rodzin i grup społecznych, a przez to całego narodu, zapewnia pełnię możliwości rozwoju materialnego i duchowego wszystkim, czyli – tworzy najlepsze szanse na pomyślną przyszłość całego narodu”²⁹.

Człowiek, jego potrzeby, pragnienia, dążenie do szczęścia, mają być osnową działań instytucji publicznych, ale człowiek ten nie jest traktowany, jako wyodrębniona, abstrakcyjna jednostka. Nie ma tu thaczerowskiego stwierdzenia, że nie „istnieje społeczeństwo tylko zbiór jednostek”. Człowiek ma rozwijać się we wspólnocie, do której należy niejako naturalnie. Rodzina, wieś, miasteczko, gmina, spółdzielnia, organizacja samorządowa, te wszystkie formy organizacji społeczeństwa. Człowiek i jego

²⁹ *Deklaracja Ideowa PSL przyjęta na IX Nadzwyczajnym Kongresie*, opublikowana na http://www.psl.org.pl/upload/pdf/dokumenty/deklaracja_ideowa_1_.pdf

interesy jest definiowany przez wspólnotę, do której należy lub z której się wywodzi. Niewątpliwie takie ujęcie człowieka wynika z chłopskich, wiejskich doświadczeń, bowiem jest oczywiste, że charakter gospodarki rolnej powoduje, że jej prowadzenie bez wzajemnej pomocy mieszkańców jest niezwykle trudne, czy wręcz niemożliwe. Te doświadczenia przenikają ideologię PSL i stanowią o jego odniesieniu do spraw państwowych.

Państwo jest przez ludowców traktowane jako wielka wspólnota wszystkich mieszkańców. Nie ma tu klasyfikacji narodowej, religijnej, czy też rasowej. Wśród ludowców byli i są katolicy, prawosławni, protestanci oraz ateści. Z list Stronnictwa kandydowali w wyborach samorządowych m.in. emigranci z Afryki (rolnicy) znani w swoich lokalnych środowiskach. Polska jest dla wszystkich. Egalitaryzm typowy dla środowiska wiejskiego i małomiasteczkowego powoduje, iż PSL jest przeciwny wizji takiej organizacji życia społecznego, w której „Polska byłaby czyjąś własnością”³⁰. Doświadczenia chłopów pokazują, że wykluczenie całych warstw społecznych z życia kraju kończy się dla niego katastrofą. Ubezłasnowolnienie chłopów i robotników było jedną z klęsk powstań narodowych w XIX wieku. Natomiast rozbudzenie poczucia narodowego i państwowego wśród chłopów spowodowało, że masowo wzięli oni udział w wojnie polsko-radzieckiej, dzięki czemu ocalono w 1920 r. niepodległość Polski. Nieprzypadkowo więc dzień 15 sierpnia – Święto Wojska Polskiego – jest w PSL obchodzony jako święto Czynu Chłopskiego. Ludowcy nie chcą więc państwa, które jest tylko dla wybranych: tylko katolików, tylko ludzi majątnych i wykształconych lub tych, którzy swoje „szczególne prawa” do bycia właścicielem Państwa Polskiego wywodzą ze swoich politycznych biografii i tego, co robili i kim byli w czasach Polski Ludowej.

Problem wykluczenia całych warstw narodu PSL dostrzega przede wszystkim przez pryzmat bezrobocia i nierówności w podejmowaniu i prowadzeniu działalności gospodarczej. Z dokumentów programowych wynika, że bezrobocie jest przyczyną większości patologii i co więcej – przyczynia się do wzrostu przestępczości. Stąd PSL w 2007 r. deklarowało, że zlikwiduje „sprzeczną z Konstytucją RP bierność władz państwowych w zapewnieniu ludziom pracy, zwłaszcza najdłużej bezrobotnym oraz pozostawienie bezrobotnych ich własnemu losowi bez pieniędzy na utrzymanie”³¹ oraz „poprawi warunki dla działalności przedsiębiorstw – małych, śred-

³⁰ VII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty Programowe, Warszawa 24–25 marca 2000 r., s. 9.

³¹ *Polska lepszych szans. Deklaracja Wyborcza PSL*, Warszawa 2007, s. 11.

nich i dużych”³². Państwo w ideologii Polskiego Stronnictwa Ludowego stanowi ważny czynnik. Z jednej strony, jako dobro wspólne, a więc najwyższy rodzaj wspólnoty, z którą identyfikuje się jednostka ludzka, ale też i aktywny uczestnik życia społecznego. Identyfikacja z państwem polega na tym, że niepodległa Polska jest wartością, wokół której koncentruje się życie narodu, ale państwo to nie jest pewną abstrakcją, myślą, ideą, marzeniem, do którego należy dążyć lub wokół którego mają się koncentrować wysiłki Polaków. Taka koncepcja państwa jest nie do przyjęcia z punktu widzenia praktycznego, chłopskiego rozumu, który ucieka od teoretyzowania, a na instytucje państwowe patrzy w sposób praktyczny. Państwo Polskie tylko wtedy jest wartością, o która warto walczyć i zabiegać, jeśli zapewnia ono swoim obywatelom godziwe i sprawiedliwe szanse rozwoju. Takie państwo powinno być zorganizowane w oparciu o sześć zasad:

- zasadę dobra wspólnego polegającą na poszanowaniu praw osoby ludzkiej, ale jednocześnie prawa rodzą po stronie człowieka także obowiązki wobec wspólnoty, w której zamieszkuje, a więc zarówno gminy, powiatu, jak całego kraju. Osoba, która ma duże prawa, ma także duże obowiązki, a „komu więcej dano od tego więcej się wymaga i oczekuje”³³. Sprawowanie władzy oznacza służbę społeczeństwu, a nie posługiwanie się nim. Prawo własności jest święte, ale nie może być wykorzystywane przeciwko społeczeństwu. Dobro wspólne należy więc rozumieć jako priorytet interesów ogólnych nad interesami partykularnymi. Egoizm indywidualny, czy też grupowy, nie może wygrywać z interesem społeczności, czy państwa. Stąd konsekwentnie PSL jest zwolennikiem progresywnego systemu podatkowego oraz przeciwnikiem nieograniczonej reprivatyzacji, bez odniesienia do zmian, jakie nastąpiły po roku 1945 i temu, czemu obecnie służą obiekty mające podlegać zwrotowi. Z tak pojmowanym dobrem wspólnym nie do pogodzenia są takie zjawiska jak: korupcja, nadużywanie władzy, ucisk słabszych, odmawianie ludziom prawa do udziału w życiu politycznym i podejmowaniu decyzji, uciekanie się do terroru lub przemocy. Zasada ta ma podstawowe znaczenie w ideologii PSL. Pozostałe zasady są właściwie jej rozwinięciem.
- zasadę solidarności będącej rozwinięciem zasady dobra wspólnego – solidarność ludowcy rozumieją, jako „uporządkowaną zgodę w dąże-

³² Tamże, s. 10.

³³ *Polityka powinna pozostać sztuką czynienia dobra*, wystąpienie W. Kalinowskiego na X Kongresie PSL, opublikowane w *X Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty*, Warszawa 2008, s. 13.

niu do dobra wspólnego. Wyraża obie podstawowe tendencje życia społecznego, mianowicie „dawanie” i „branie”. Określa ona obowiązki „od dołu” i uprawnienia „od góry” oraz odwrotnie. Solidarność pomaga postrzegać drugiego człowieka nie jako narzędzie, którym można się posłużyć lub które można wykorzystać, lecz jako osobę równą w godności³⁴. Według tej zasady uczestnicy życia społecznego mają podejmować działanie we wzajemnym porozumieniu. Producenci powinni współpracować z kupcami, pracodawcy z robotnikami. Społeczeństwo, jako dobro wspólne, oznacza wzajemną zależność, a więc dla ludowców nie ma w Polsce ludzi, czy warstw społecznych niepotrzebnych, zbędnych. Państwo Polskie ma być domem wszystkich Polaków, a nie tylko zadowolonych z siebie yuppie, czy „genetycznych patriotów”.

- zasadę pomocniczości, która wskazuje, iż „jednostkom nie wolno wydierać i przenosić na społeczeństwo tego, co mogą wykonać z własnej inicjatywy i własnymi siłami. Każda czynność społeczna powinna mieć charakter pomocniczy³⁵. Państwo powinno być aktywne tam, gdzie wykonuje swoje funkcje, w których nikt go nie zastąpi. Nie może natomiast zastępować, czy też eliminować obywateli i ich organizacji w tym, co mogą i chcą zrobić sami. Administracja nie może wkraczać tam, gdzie obywatele sami i w sposób zgodny z prawem się zorganizowali. Zasada pomocniczości ma chronić autonomię obywateli, którzy są współgospodarzami kraju, a nie poddanymi. Realizacja tej zasady pozwala „mówić o demokracji opartej o pozytywne wartości i państwie wspierającym, nie państwie, które łapie za gardło obywatela i próbuje dopaść go na każdym nawet najdrobniejszym przewinieniu. Bo stąd te sądy dwudziestoczterogodzinne czy fotoradary, to nie jest przecież polowanie na oligarchów, tylko na zwykłych ludzi. Stąd taka rygorystyczność w oświadczeniach w stosunku do radnych, burmistrzów³⁶. Zasada pomocniczości odnosi się przede wszystkim do stosunku państwo – wspólnoty obywatelskie i obywatel. Ogranicza ono działalność administracji państwowej, ale nie oznacza ono, że państwo staje się tu liberalnym „nocnym stróżem”, o czym świadczy kolejna zasada organizacji państwa.

³⁴ *Deklaracja Ideowa PSL przyjęta na IX Nadzwyczajnym Kongresie*, opublikowana na http://www.psl.org.pl/upload/pdf/dokumenty/deklaracja_ideowa_1_.pdf

³⁵ Tamże.

³⁶ *Idea państwa wspierającego*, wywiad z W. Pawlakiem opublikowany na <http://www.pawlak.pl/pn/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=697&mode=thread&order=0&thold=0>

- zasadę powszechnego przeznaczenia dóbr, która oznacza, że każda jednostka ludzka ma prawo do otrzymania środków potrzebnych do życia i utrzymania. Ta zasada jest rozwinięciem zasady dobra wspólnego. Prawo własności ma wedle programu PSL podwójny charakter:
 - indywidualny, a więc jednostkowe zaspokajanie potrzeb człowieka i jego rodziny,
 - społeczny, który wskazuje, że wszystkie grupy społeczne powinny posiadać godne człowieka utrzymanie. Jednak, aby to osiągnąć potrzebna jest aktywna działalność państwa w redystrybucji dóbr i organizacji życia społecznego tak, aby nikt z Polaków nie był wykluczony.
- zasadę sprawiedliwości, która ma dwa znaczenia:
 - administracja państwowa ma działać z poszanowaniem praw obywatelskich. Państwo sprawiedliwe to państwo, które respektuje porządek prawny i jest w powszechnym rozumieniu sprawiedliwe, tj. nagradza dobrych obywateli, a karze przestępców,
 - podział dochodu narodowego pomiędzy mieszkańców danego kraju, jak i poszczególne podmioty życia gospodarczego, powinien być dokonywany tak, aby wszyscy Polacy mogli z niego korzystać. Nie do przyjęcia wedle PSL jest sytuacja, w której całe grupy, czy warstwy społeczne, są pozbawione możliwości korzystania z dostępu do takich dóbr jak: ochrona socjalna, służba zdrowia, edukacja, czy kultura.
- zasadę miłości społecznej, wedle której należy dążyć do takiego przekształcenia stosunków i struktur społecznych, aby nadać im ludzkie oblicze. Stosunki społeczne i gospodarcze mają służyć ludziom, a nie ludzie mają być częścią niezrozumiałej, odhumanizowanej maszynerii, w której są tylko trybikami. Jakość życia powinna być jak najlepsza, co znaczy, że partia polityczna nie tylko koncentruje swój wysiłek na stworzeniu sprzyjającej obywatelom biurokracji, ale buduje infrastrukturę komunikacyjną dostępną dla obywateli, organizuje system ochrony konsumentów przed nieuczciwymi przedsiębiorcami, przede wszystkim dba o stan środowiska naturalnego.

Ideologia PSL nie tylko opisuje idealne państwo, które chcą zorganizować i w którym chcą żyć ludowcy, ale jednocześnie wskazuje na sposoby jego organizacji. Widzimy tu jednak pewne zmiany akcentów w ideologii PSL.

Na początku XXI wieku Stronnictwo widzi aktywne państwo jako przede wszystkim działalność administracji rządowej, która ma budować struktury społeczne i państwowe wedle wskazanych wyżej zasad.

Treść uchwał VII Kongresu Polskiego Stronnictwa Ludowego, mającego miejsce w marcu 2000 r., nie budzi wątpliwości. Zadania w nich przedstawione są skierowane do administracji rządowej³⁷. Administracja rządowa, centralny mocny rząd, jest uosobieniem państwa mającego dbać o dobro wspólne. Jeszcze dobitniej jest to zapisane w dokumencie *Czas na zmiany*, będącym podstawą programu wyborczego Partii na rok 2001, gdzie w części dotyczącej polityki gospodarczej zapisano, że „państwo powinno ingerować i przeciwdziałać niebezpiecznej dla gospodarki i społeczeństwa patologii mechanizmów rynkowych. Szczególnej ingerencji i regulacji ze strony państwa wymaga rynek rolny i cały sektor rolniczy oraz powszechne budownictwo mieszkaniowe. Państwo tworzy warunki dla wolnych inicjatyw w działalności gospodarczej jednostek i grup obywateli”³⁸. Postawione zadania w zakresie zwalczania niekorzystnych zjawisk w gospodarce i organizacji życia gospodarczego może realizować tylko administracja rządowa, a więc pełniący w niej funkcje członkowie i sympatycy PSL powinni wykonywać zakładane zamierzenia. Takie stanowisko ludowców w tym okresie wynikało z pozycji i perspektyw Stronnictwa, jakie się przed nim otwierały.

Siła zjednoczonego ruchu ludowego ukazała się wybitnie podczas strajków chłopskich mających miejsce wiosną 2000 r., a sondaże wskazywały, że partia spokojnie przekroczy 10% próg wyborczy. Ludowcy byli zatem przekonani, że w roku 2001 powtórzą swój sukces wyborczy z roku 1993 r. i Stronnictwo odbuduje swoją pozycję w strukturach administracji rządowej, a więc to ona będzie przede wszystkim wykonawcą programu partii. Jednak wybory w roku 2001 i kolejne zmieniły pozycję PSL na ogólnopolskiej scenie politycznej. Ludowcy nie mogli odzyskać w ogólnopolskich wyborach takiej pozycji, jaką posiadali w latach 1993–1997. Jednocześnie jednak PSL stał się partią samorządu terytorialnego. Świadczą o tym przytoczone na początku tekstu dane. Kolejne wybory samorządowe były faktycznie wygrywane przez Stronnictwo. Nic dziwnego, że jeden z posłów Stronnictwa A. Sopiliński napisał na swoim blogu, że dla PSL najważniejsze są wybory samorządowe³⁹. Polskie Stronnictwo Ludowe umocniło się w lokalnych wspólnotach, a jego liderzy widzą samorząd terytorialny jako ten rodzaj wspólnoty, która może budować struktury państwowe zgodnie z zasadami wyrażonymi przez neoagra-

³⁷ Por. VII Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty Programowe, Warszawa 24–25 marca 2000 r.

³⁸ *Czas na zmiany Ocena polityki rządu AWS – UW i propozycje zmian*, Warszawa marzec 2000, s. 7.

³⁹ <http://soplinski.blog.onet.pl/>

ryzm. Stąd w dokumentach programowych uchwalonych na IX i X Kongresie PSL samorząd terytorialny jest traktowany jako szczególnie ważny element struktur państwowych, który „spowodował dynamiczny rozwój społeczności lokalnych. W ciągu 17 lat samorząd terytorialny był dobrą szkołą obywatelskiego działania dla wspólnego dobra. W samorządzie terytorialnym wyrosła liczna grupa polityków lokalnych o ugruntowanym, wysokim autorytecie”⁴⁰. Dobrze zarządzane jednostki samorządu terytorialnego są gwarantem takiego rozwoju lokalnych wspólnot, który jest dla nich najlepszy. Decyzje o kierunku tych wspólnot nie mogą zapadać w Warszawie. Mają je podejmować mieszkańcy poprzez swoich liderów wybranych w lokalnych, demokratycznych wyborach. Władza centralna nie może ingerować w autonomię samorządu terytorialnego. To sami mieszkańcy danej lokalnej wspólnoty mają decydować o jej rozwoju i władzach.

Jednak poza samorządem terytorialnym ludowcy widzą w samorganizacji społeczeństwa szanse na efektywny rozwój państwa. Stąd tak mocne akcentowanie zasady pomocniczości w wypowiedziach publicznych liderów PSL⁴¹, czy dokumentach programowych Stronnictwa, bowiem jak zauważono „Polskie Stronnictwo Ludowe uznaje, że tylko aktywne społeczeństwo -aktywni w życiu publicznym obywatele, świadomi swoich celów, praw i obowiązków – jest w stanie podźwignąć Polskę do rangi państw przodujących. PSL przez swój udział w różnych sferach życia publicznego, będzie stwarzać warunki, aby ambitni i samodzielni obywatele mogli brać sprawy w swoje ręce”⁴². Polacy nie mogą tylko czekać na działania administracji rządowej. W ramach swoich wspólnot mają razem działać dla poprawy swojego bytu i zmiany na lepsze swojego otoczenia. Tu PSL wraca do idei znanych agraryzmowi organizacji społeczeństwa. Wraca do doświadczeń chłopskich, gdzie należy własną pracą razem z innymi członkami wspólnoty zmieniać oblicze otaczającego świata. Ludowcy od lat są aktywni w lokalnych organizacjach: Ochotnicze Straże Pożarne, Koła Gospodyń Wiejskich, związki producenckie, lokalne organizacje pomocowe i religijne, spółdzielczość wiejska (szczególnie

⁴⁰ *Rezolucja w obronie samorządu terytorialnego opublikowana w Polska lepszych szans Dokumenty i wystąpienia z IX nadzwyczajnego Kongresu PSL*, Warszawa 15 kwietnia 2007, s. 17.

⁴¹ Por. *Idea państwa wspierającego*, wywiad z W. Pawlakiem opublikowany na <http://www.pawlak.pl/pn/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=697&mode=thread&order=0&thold=0>

⁴² *Polskie Stronnictwo Ludowe wobec problemów i wyzwań dla Polski, Dokument programowy opublikowany w X Kongres Polskiego Stronnictwa Ludowego. Dokumenty*, Warszawa 2008, s. 15.

mleczarska) to miejsca, w których można spotkać wielu ludowców. Osiągnięcia tych lokalnych wspólnot sprawiają, że PSL widzi, iż administracja rządowa nie rozwiąże wszystkich problemów kraju. Zamiast niej mogą to uczynić lokalne grupy samozorganizowanego społeczeństwa.

Tak więc dla Polskiego Stronnictwa Ludowego dwa elementy będą decydować o poprawie losu Polaków w ich państwie: dobrze zorganizowany samorząd terytorialny i wspólnie działający, zorganizowani obywatele. Administracja rządowa ma te dwa elementy wspierać, a nie zastępować. W ten sposób w ostatnich latach ukształtowała się idea „społeczeństwa solidarnego”, przeciwstawiana idei „państwa solidarnego” głoszonej przez Prawo i Sprawiedliwość. Prezes PSL podnosi, że „idea solidarnej Polski została zredukowana do solidarnego państwa. I to wydaje się tylko taka drobna gra słów, ale bardzo istotna. Bo jeśli wysłałyśmy dokument do PiS-u mówiąc, że proponujemy przywrócić formułę solidarnego państwa, obejmującego także aktywność obywateli, organizacje pozarządowe i samorządy i przychodzi do nas z powrotem pismo, że to nie jest pomyłka, że to ma być solidarne państwo i pierwsze pięć punktów to są takie ustawy jak likwidacja WSI, powołanie CBA, zaostrenie kodeksu karnego, to co pani przed chwilą usłyszała, jakie to skutki wywołało. I w tej sytuacji ze strony PSL-u powiedzieliśmy, że my takim projektem solidarnego państwa nie jesteśmy zainteresowani”⁴³. Rząd i inne organy państwowe mają, zdaniem ludowców, wspierać aktywność obywateli zorganizowanych w lokalnych wspólnotach albo organizacjach. Rząd, który chce ich pilnować, tego nie uczyni.

Polskie Stronnictwo Ludowe ma ciekawą, ponad 100-letnią historię. Podstawą ideową ruchu ludowego był zawsze agraryzm. Ideologia ta ewoluowała i nadal się zmienia. Pewne wartości jednak pozostały niezmiennione. Ludowcy nadal istnieją na polskiej scenie politycznej, mimo że w ciągu ostatnich dwudziestu lat właściwie co wybory prorokowano im ostateczny upadek. Neoagroryzm ma zatem ciągle w Polsce swoich zwolenników. Oznacza to, że ta ideologia jest nadal żywa i się rozwija, a skoro działacze PSL sprawowali lub nadal sprawują ważne funkcje publiczne, to ta ideologia wpływa choć w części na współczesny kształt Polski.

⁴³ *Idea państwa wspierającego*, wywiad z W. Pawlakiem opublikowany na <http://www.pawlak.pl/pn/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=697&mode=thread&order=0&thold=0>

STRESZCZENIE

Polskie Stronnictwo Ludowe to najstarsza istniejąca w Polsce partia polityczna. Jej ideologią, jako partii reprezentującej interesy wsi i rolnictwa, był agraryzm. Na początku nowego stulecia PSL poszukując rozwiązań, które sprawiłyby, że byłaby partią ogólnonarodową odwołuje się do ideologii neoagraryzmu. Neoagraryzm nawiązuje do nauki społecznej Kościoła i postuluje zasadę pomocniczości, prymat pracy przed kapitałem, odrzucenie monetaryzmu i neoliberalizmu oraz dążenie do systemu regulowanej gospodarki wolnorynkowej. Jednocześnie z ideologii agrarystycznej przetrwała idea gospodarowania, rozumiana jako dbanie o powierzony dorobek i przekazanie go przyszłym pokoleniom. PSL swojego ideowego przeciwnika widzą w liberalizmie oraz w autorytaryzmie.

Przemysław Szustakiewicz

THE IDEOLOGY OF THE POLISH PEASANT PARTY AT THE BEGINNING OF THE TWENTY-FIRST CENTURY

Polish People's Party to the oldest existing Poland political party. As representing the businesses of village party and the agrarism was the agriculture her ideology. On beginning of new century of PSL seeking the solutions he which would cause, that she would be nationwide party the neoagraryzm appeals to ideology. Neoagraryzm links to social science of Church and it postulates before capital the principle of subsidiary, primacy of work, rejection monetarism and neoliberals as well as endeavour to regulated system free-market economies. Simultaneously with ideology agrarism survived the idea of husbanding understood, as taking care about charged property and delivery him future generations. PSL as their ideological enemy see in liberalism as well as in authoritarian government.